

AFRİKA'DA İNSANİ "GÜVENSİZLİK" BOYUTLARI

DOÇ. DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Afrika'da insani güvenliğin geçersizleşmesi Atlantik köle ticaretiyle başlar. 16. yüzyılın ortalarında başlayan köle ticareti Portekiz ve İspanya başta olmak üzere belirli Avrupa ülkelerinden gelen ve kendine "girişimci" diyen bazı denizcilerin ülkelerinin Kuzey, Orta ve Latin Amerika'daki çiftliklerinde emek sömürsü yapmak üzere Afrika'dan insan toplayıp o çiftliklere zorla getirme sistemidir.

”

Toplumları ve devletleri oluşturan insanın herhangi bir siyasi, ekonomik ve çevresel tehditle karşı karşıya kalmaması durumuna vurgu yapan insani güvenlik kavramının ne yazık ki en geçersiz olduğu yerlerden biri Afrika'dır. Atlantik ve Doğu köle ticaretinden başlayarak

günümüzdeki terör saldırılarına kadar uzanan bir zeminde Afrika'da pek çok kişi farklı tehditler yaşamıştır. Bu kişilerden pek çoğu söz konusu tehditler karşısında yer değiştirmek zorunda kalırken bir bölümü de hayatını kaybetmiştir. Dolayısıyla Afrika'nın bu konudaki süreci farklı bir sömürü zincirine dayanmaktadır.

İNSANİ GÜVENSİZLİĞİN KÖLE TİCARETİ BOYUTU

Afrika'da insani güvenliğin geçersizleşmesi Atlantik köle ticaretiyle başlar. 16. yüzyılın ortalarında başlayan köle ticareti Portekiz ve İspanya başta olmak üzere belirli Avrupa ülkelerinden gelen ve kendine "girişimci" diyen bazı denizcilerin ülkelerinin Kuzey, Orta ve Latin Amerika'daki

çiftliklerinde emek sömürsü yapmak üzere Afrika'dan insan toplayıp o çiftliklere zorla getirme sistemidir. Sistem aslında Avrupalıların sadece Afrika'daki insanların güvenliğine verdiği zararları açıklanamaz. Kuzey, Orta ve Latin Amerika'daki yerli nüfus Avrupalılar tarafından önceden katledildiği için çiftliklerde çalıştırılacak kimse bulunamaz ve akıllara bu sorunu Afrika üzerinden çözmek gelir. Bu bağlamda Atlantik Köle Ticareti aslında hem Kuzey ve Latin Amerika'daki hem de Afrika'daki yerli nüfusun insan güvenliğini geçersiz kılmıştır. Avrupalı girişimciler, sisteme uygun olarak Avrupa'dan Afrika'ya gelmiş, Afrika'dan zaman zaman yerel kabile şeflerinin de desteğiyle toprağı ekmeyi bilen zanaatkar, fizik olarak sağlıklı Afrikalıları alıp zorla Küba, Martinik ve Guadelup merkezlerinden Latin, Orta ve Kuzey Amerika'daki çiftliklere satılırlar. İspanya ve Portekiz'in bu bölgelerde kolonileri olduğu için ilk başlarda iç ticaret gibi

görünen bu sisteme zamanla Fransa, İngiltere ve İsveç de katılmıştır ve İspanyol'la Portekiz kolonilerine insan götürerek sistemin dış ticaretini de sağlamışlardır. Amerika'ya

satılan bu kölelerden elde edilen parayla Avrupalılar ham madde satın alır ve aldıkları bu ham maddeyi kendi ülkelerinde işler. Atlantik köle ticaretinden gelen kâr öyle yükselir ki İngiltere'de Sanayi Devrimi bu şekilde kazanılan paraların değerlendirilmesiyle başlar. Ham maddenin işlenmesinden sonra elde edilen manüfaktürü de Avrupalılar doğudaki

ülkelere satar ve aslında para üzerine para kazanmış olurlar. Walter Rodney'in "Avrupa Afrika'yı Nasıl Geride Bıraktı?" kitabı bu sistemi çok iyi anlatır. Sistem bağlamında ve Atlantik köle ticaretinin yasal olarak devam ettiği yaklaşık 300 yıl boyunca toplamda 15 milyon Afrikalı, topraklarından kopartılarak insan haklarını hiçe sayan bir şekilde gemilere doldurularak Amerika'nın çeşitli bölgelerine gönderilmiştir. Atlantik köle ticareti, 1500-1800 yılları arasında Avrupa'nın bugünkü kapitalizminin yerine kullanılan bir sistemdir. Bu sistem öyle gelişmiştir ki 16. yüzyılın ortalarından itibaren de Doğu köle ticareti gelişmiştir.

“

Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz, Prusya ve Belçika, Afrika topraklarını kedi aralarında paylaşıp çeşitli bölgelerde kolonyal yönetimler kurmuşlardır. Bu yönetimler boyunca bölgelerdeki kaynaklar Avrupa'ya aktarılırken yerel nüfus da hangi ülke tarafından kolonyal bir yönetim sürdürülüyorsa o ülkenin kültürünün aşılması anlamına gelen asimilasyonla biçimlendirilmiştir.

”

Afrika'nın Hint Okyanusu'na komşu olan doğu bölgesinden pek çok kişi bugünkü Umman başta olmak üzere yine bugünkü Suudi Arabistan'a, hatta Hindistan'a bile götürülmüşlerdir. Atlantik ve Doğu köle ticareti sistemleri toprağı işleyecek kişileri kıtadan uzaklaştırdığı için bir dönem sonunda tarımı çökertmiş, açlığa ve yoksulluğa neden olmuştur. Bu yoksulluk ve açlık üzerine de Avrupalılar kısaca kaynakları kendi ülkelerine çekerken yerel nüfusun kültürünü kendine benzetme olarak da adlandırılabilir kolonyal sistemi uygulamışlardır.

İNSANI GÜVENSİZLİKTE KOLONYAL VE POSTKOLONYAL DÖNEM

Kolonyalizm Afrika'daki insani güvenliği geçersizleştiren ikinci başat etken olmuştur. Atlantik ve doğu köle ticaret sistemleri üzerine kurulan kolonyalizm, 1884-85 Berlin Konferansı sırasında yasallaşıp toplamda altı Avrupa ülkesinin Afrika'daki toprakların mülkiyetini

üzerlerine almasıyla oluşmuştur. Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz, Prusya ve Belçika, Afrika topraklarını kendi aralarında paylaşıp çeşitli bölgelerde kolonyal yönetimler kurmuşlardır. Bu yönetimler boyunca bölgelerdeki kaynaklar Avrupa'ya aktarılırken yerel nüfus da hangi ülke tarafından kolonyal bir yönetim sürdürülüyorsa o ülkenin kültürünün aşılması anlamına gelen asimilasyonla biçimlendirilmiştir. Böylece kolonyal yönetim süren ülkenin kültürüyle o bölgedeki yerel kültür kaynaşmış, ortaya melez bir kültür çıkmıştır. Homi Bhabha'nın "Kimliğin Yeri" adındaki kitabı bu melezliğin sadece kolonyal dönemde değil aynı zamanda postkolonyal dönemde de görüldüğünü savunur. Kolonyalizmin parçası olan asimilasyon Afrika'daki özellikle kültür güvenliğine zarar vermiştir. 1884-85 Berlin Konferansı'yla yasal olarak devam eden kolonyalizm, 1956 yılında Gana'nın bağımsız olmasıyla son bulmaya başlamıştır. Gana'nın bağımsızlığını izleyen diğer Afrika ülkeleri ise 1960 ve 1962

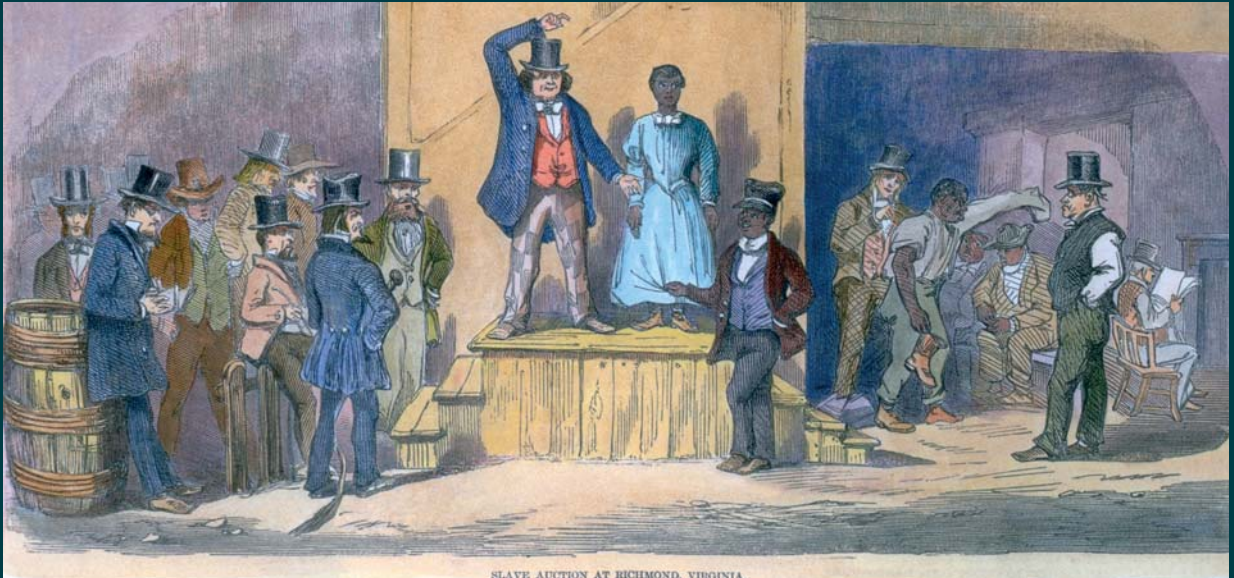
yılları çoğunlukta olmak üzere tek tek bağımsızlıklarını ilan edip kendi üzerlerindeki kolonyal yönetime son vermişlerdir.

“

Afrika'daki iç savaşlar sonunda ölen kişi sayısı 10 milyondan fazladır. Sadece Sudan'daki 1955-1972 iç savaşı sırasında 2 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı şekilde, Mozambik'teki 1977-1992 iç savaşı sonunda da 1 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. 2024 yılına girildiğinde iç savaşların Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti dışında bittiğini ancak darbelerin devam ettiği görülmektedir.

”

Ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte başlayan postkolonyal dönemdeki lider davranışları, Afrika'da insani güvenliği geçersizleştiren diğer etkidir. Özellikle ilk kuşak cumhurbaşkanları ülkelerinin bağımsızlıklarını

SLAVE AUCTION AT RICHMOND, VIRGINIA.

kendilerinin sağladıklarını düşündükleri için yönetici konumuna büyük yetkilerle gelmişlerdir. Bu geniş yetkilere bir de siyasi ve ekonomik yönetim alanlarında bilgi ve deneyim eksikliği de eklenince büyük sorunlar doğmuştur. Geniş yetkilerin cumhurbaşkanlarını denetimsizliğe sürmesi, deneyimsizlikten ve kolonyal dönemde Avrupalıların kimseyi yönetim konusunda öğretime tutmaması sonucunda verilen yanlış ekonomik politikalar, çok fazla etnik grubun birbirleriyle olan rekabeti gibi nedenlerle kısa bir anda kendini askerî darbelerle ve iç savaşlarda bulmuştur. 1956-2023 yılları arasındaki 218 askerî darbe girişimi ve yine yaklaşık 25 iç savaş sonucunda binlerce kişinin insani güvenliği tehdit edilmiştir. Afrika'daki iç savaşlar sonunda ölen kişi sayısı 10 milyondan fazladır. Sadece Sudan'daki 1955-1972 iç savaşı sırasında 2 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı şekilde, Mozambik'teki 1977-1992 iç savaşı sonunda da 1 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. 2024 yılına girildiğinde iç savaşların Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti dışında bittiğini ancak darbelerin devam ettiği görülmektedir. 2020 ve 2023 yılları arasında toplamda altı Afrika ülkesinde darbeler görülmüştür. Mali'de örneğin bir yılda iki darbe yaşanmıştır. Liderlerin yanlış ve toplumları krize sürükleyen kararları sonucunda ordunun gerçekleştirdiği bu darbelerin son üç yıldaki ana nedeni terörle mücadele yetersizliktir ki terör başlı başına insani güvenliği tehdit eden diğer etkidir.

Afrika'da insani güvenliği tehdit eden terörün ana eksenini bazı

cihatçı örgütler oluşturmaktadır. Cezayir İç Savaşı'ndan sonra ülkenin güneyine sürülen bu oluşumlar zamanla bu bölgelerde egemenlik kurarak Batı Afrika el-Kaidesi ve Orta Afrika el-Kaidesi adında iki örgüt kurmuşlar ve özellikle 2011 yılında çıkan Arap Baharı'nın getirdiği yapısal yenilenme ve bürokratik düzen eksikliğini fırsat bilerek Mali, Nijer, Burkina Faso gibi üç önemli Sahel ülkesinde kanlı eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu iki örgüte ek olarak Boko Haram Nijerya'nın kuzeyinde, eş-Şebab ise Somali'de pek çok kişiyi öldüren eylemlerle gündeme gelmişlerdir. Bunların yanında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki M-23 gibi etnik örgütler de insani güvenliği tehdit etmektedir. 2011 yılından beri artan terör saldırılarına karşı şu ana kadar ne sivil hükümetler ne de darbe yönetimleri kalıcı çözüm getirememişlerdir. Bu hükümetler sadece terörle değil aynı zamanda diğer insani güvenlik tehdidi olan açlıkla da mücadele etmektedir. Özellikle Atlantik köle ticareti dönemine kadar uzanan, hatta uzatılması gereken bölgenin kronik sorunlarından yaygın açlık ve yoksulluk şu anda Afrika'daki en büyük insani güvenlik tehdididir. Aşırı sıcaklıklar ve kuraklıklar nedeniyle Afrika'nın doğusunda bulunan Etiyopya, Eritre, Güney Sudan, Somali, Cibuti yoğun bir açlık sorunuyla uğraşmaktadır. 2011 yılında belirginleşmeye başlayan bu sorun Birleşmiş Milletler (BM) tarafından olağanüstü olarak değerlendirilmiş ve 20 yıldan sonra ilk defa resmi olarak bir yerde açlık ilan edilmiştir. Bunun yanında 2023 yılının Şubat ayında başlayan Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş

da Afrika'ya buğdayla arpa arzını olumsuz etkilemiştir. Kıtada şu anda yaklaşık 25 milyon kişi yoğun açlık çekmektedir.

“

Darbeler ve iç savaşlar, terör ve açlık Afrikalıların insani güvenliğini tehdit eden ana etkenler olarak karşımıza çıkmışlardır. Atlantik ve Doğu köle ticaretinin bugün Afrika'da farklı metotlarla hâlâ devam ettiği yönünde iddialar vardır. Diğer etkenlerin de devam ettiği düşünüldüğünde tüm bunlar başlı başına büyük ve temelden çözülmesi gereken sorunlar olarak durmaktadır.

”

Sonuç olarak tarihten günümüze gelinen süreçte Atlantik köle ticaretiyle Doğu köle ticareti, kolonyalizm, asimilasyon, postkolonyal dönemde hatalı yönetici davranışları sonucu ortaya çıkan darbeler ve iç savaşlar, terör ve açlık Afrikalıların insani güvenliğini tehdit eden ana etkenler olarak karşımıza çıkmışlardır. Atlantik ve Doğu köle ticaretinin bugün Afrika'da farklı metotlarla hâlâ devam ettiği yönünde iddialar vardır. Diğer etkenlerin de devam ettiği düşünüldüğünde tüm bunlar başlı başına büyük ve temelden çözülmesi gereken sorunlar olarak durmaktadır. “Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler” her ne kadar olumlu ve gerekli bir ideal de olsa “sorunlara çözümler” bu başlıca etkenlerin ortadan daha hızlı kalkmasını ve Afrikalıların insani güvenliklerinin tehditinden kurtulmasını sağlayacaktır. ■